

MUÂZ b. CEBEL

ve'l-muhaddisin, Dımaşk - Beyrut 1417/1997, I, 281-302; M. Şit Hattâb, "Muâz b. Cebel el-Ensârî el-Hazreci es-sâhabî el-Sâlim es-sefir el-mücâhid râfiyallâhû 'anh", *Mecelletü Mecma'i'l-fikhi'l-İslâmî*, I/1, Mekke 1987, s. 219-252; Erdoğan Merçil, "Hazinedar", *DâA*, XVII, 141.

M. YAŞAR KANDEMİR

MUÂZ b. HÂRÎS (مَعَاذُ بْنُ الْحَارِثٍ)

Ebu'l-Hâris Muâz b. el-Hâris (Afrâ)
b. Rifâa en-Neccârî el-Hazreci
(ö. 37/657 [?])

Sahâbî.

Doğum tarihi bilinmemekte, ancak kardeşleri Muavviz ve Avf ile birlikte genç yaşta Bedir Gazvesi'ne katıldığı belirtilmektedir. Muâz'in babası ve annesi Afrâ bint Ubeyd ile amcası Râfi' de sahâbîdir. Hz. Peygamber'in bütün gazvelerinde bulunan Muâz ile kardeşleri Bedir'de şehid olan annelerine nisbetle İbn (Benû) Afrâ diye de anılır (İbn Hacer, *el-İşâbe*, VIII, 26-27). Zehebi, Muâz'in Râfi' ve Rifâa adlarında iki kardeşinin daha bulunduğuunu kaydeder (*A'lâmü'n-nübelâ*, II, 358).

Muâz, ağabeyi Avf ile beraber Birinci ve ikinci Akabe bıatlarında bulundu. ikinci Akabe Bıatı'na diğer kardeşi Muavviz'in de iştirak ettiği zikredilmiştir (İbn İshak, s. 289). Muâz'in, Mekke'de Resûlullah ile ilk önce karşılaşan Medineli iki kişiden biri olduğu şeklindeki rivayet kabul görmemiştir. Hz. Peygamber hicretten sonra Muâz b. Hâris ile Hz. Osman'ın yeğeni Ma'mer b. Hâris'i kardeş ilân etti.

Bedir Gazvesi'nde Kureyşîler'den üç kişi öne çııp çarpışacak kimse istediklerinde Muâz, Muavviz ve Avf'ın (veya Abdullah b. Revâha) kendiliklerinden ileriye atıldıkları, ancak müşrikler Medineliler'le işleri olmadığını, kendileri gibi Kureyşî savaşçı talep ettiklerini söyleyince, esasen bu durumu uygun görmeyen Resûl-i Ekrem Muaz ve kardeşlerine yerlerine dönmelelerini emretti (İbn Hisâm, II, 277; İbn Sa'd, II, 17). Bu üç kardeşin Bedir Gazvesi'ndeki durumuya ilgili farklı rivayetler bulunmaktadır. Bir rivayete göre bu gazvede Ebû Cehil'i Muâz ile Muavviz veya Muâz ile Muâz b. Amr b. Cemûh öldürmüştür (Buhârî, "Farzu'l-ḥumus", 18; Müslim, "Cihâd", 42), bir başka rivayette ise Ebû Cehil'i Muâz ile Muavviz'in önce yaraladıkları daha sonra da onu Abdullah b. Mes'ûd'un öldürdüğü belirtilmiştir (Buhârî, "Megâzî", 8; İbn Abdülber, III, 1408-1409), ayrıca Muavviz ile Avf'ın Bedir Gazvesi'n-

de Ebû Cehil'in bacagini kestikleri, Ebû Cehil ile oğlu İkrime'nin de onları şehid ettiği zikredilmiştir (bk. AVF b. AFRÂ).

Vefat tarihi hakkında farklı rivayetler bulunan Muâz'in (Mizzî, XXVIII, 115) Siffin Savaşı'nda (37/657) Hz. Ali'nin saflarında çarpışırken öldüğü görüşü yaygındır. Onun 40 (660) yılından önce Hz. Ali'nin hilâfeti zamanında vefat ettiği rivayeti de bu doğrultudadır (İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, X, 188). Muâz'in Bedir'de yaralandığı ve bunun sonucunda öldüğüne dair nakil yaygın bilgilere uymamakta, onun Yezîd b. Muâviye'nin hilâfeti döneminde Harre Savaşı'nda şehid düşüğü rivayeti ise aynı adı taşıyan kârî sahâbî Ebû Halîme Muâz b. Hâris el-Hazreci ile (İbnü'l-Esîr, V, 197; İbn Hacer, *el-İşâbe*, VI, 138-139) karıştırıldığı ihtimalini akla getirmektedir (İbn Hibbân, *Meşâhîrû 'ulemâ'i'l-emşâr*, s. 22, 45). Muâz'in Bedir'de aldığı bir yara sebebiyle Medine'de öldüğüne dair bilgi de isabetli bulunmamıştır (Nevehî, II, 405).

Muâz b. Hâris'in Hz. Peygamber'e biat eden eşi Habibe bint Kays'tan Ubeydullah; Ümmü'l-Hâris bint Sebre'den Hâris, Avf, Selmâ, Remle; Ümmü Abdüllah bint Nûmeyr'den İbrâhim ve Âişe; yine Resûlullah'a biat eden hanımlardan biri olan Ümmü Sâbit Remle bint el-Hâris'ten Sâre adında sekiz çocuğu dünyaya gelmiştir (İbn Sa'd, III, 491-492). Muâz'in kardeşi Muavviz'in hanımı Ümmü Yezîd bint Kays Hz. Peygamber'den hadis nakletmiş; Rûbeyyi' ve Umeyre adında iki kızından Rûbeyyi' Hz. Peygamber'e Hudeybiye'de biat etmiş, onuna muhtelif gazvelere katılarak yaralıların tedavisinde hizmet görmüş ve kendisinden rivayette bulunmuştur.

Muâz'in, torunu Nasr b. Abdurrahman tarikiyle gelen, ikindi ve sabah namazlarından sonra nâfile namaz kılmanın Resûlullah tarafından menedildiğine dair bir rivayetine Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde (IV, 219-220), İbn Ebû Âsim'in *el-Âhâd ve'l-mesâni*'sında (Riyad 1411/1991, IV, 21), Nesâî'nin *Sünən*'inde ("Mevâkitü's-şalât", 11) ve Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-kebir*'inde (XX, 76) yer almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, IV, 219-220; Buhârî, "Farzu'l-ḥumus", 18, "Megâzî", 8; a.mlf., *et-Târiħu'l-kebir*, VII, 360-361; Müslim, "Cihâd", 42; Nesâî, "Mevâkitü's-şalât", 11; İbn İshak, *es-Sîre*, s. 289; İbn Hisâm, *es-Sîre*, II, 277; İbn Sa'd, *et-Taħâkât*, II, 17; III, 491-493; İbn Hibbân, *es-Śikât* (nşr. Seyyid Şerefeddin Ahmed), Beyrut 1395/

1975, III, 370; a.mlf., *Meşâhîrû 'ulemâ'i'l-emşâr* (nşr. M. Fleischhammer), Beyrut 1954, s. 22, 45; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdi Abdülmecid es-Selefî), Beyrut, ts. (Dâru ihyâ't-türâsi'l-Arabî), XX, 76; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), III, 1408-1410; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), V, 197-200; Nevehî, *Tehzîb*, II, 101, 405; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVIII, 115-117; Zehebi, *A'lâmü'n-nübelâ*, II, 358-360; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), VI, 138-140; VIII, 26-27, 641-642; a.mlf., *Tehzîbü'l-Tehzîb*, X, 188.

İBRAHİM HATİBOĞLU

MUÂZ b. MÜSLÎM el-HERRÂ (مَعَاذُ بْنُ مُسْلِمِ الْهَرَاءِ)

Ebu Müslim (Ebû Alî) Muâz
b. Müslim el-Herrâ' el-Kûft
(ö. 187/803)

Dil âlimi ve şair.

Abdülmelik b. Mervân devrinde (685-705) Küfe'de doğdu. Küfe dil mektebinin birinci tabakasına mensup olup Küfe nahiyyinin kurucusu sayılan Ebû Ca'fer er-Râsa'i'nin amcasıdır. Herât yapımı elbise ticaretiyle meşgul olduğundan "Herrâ" lakabıyla anılmıştır. Muâz ilk Kûfeli dilciler gibi Basra'ya gitti ve buranın onde gelen âlimlerinin derslerine devam etti; ardından Küfe'ye döndü. Yeğeni Ruâsî ile birlikte uzun bir süre burada ders verdi. Küfe dil mektebinin en tanınmış iki dilcisi olan Ali b. Hamza el-Kisâî ile Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ onun öğrencilerindendir.

Sarf ilmiyle çok meşgul olan Muâz özellikle kelimelerin kalıpları üzerinde çağdaşlarıyla tartışmalar yapmıştır. Bundan dolayı onu sarfın kurucusu sayanlar olmuş. Şîliğe temayülü sebebiyle bilhassa Şîfî çevreleri bu görüş üzerinde ısrar etmiştir. Ancak son dönemlerde yapılan bazı çalışmalarda bunun doğru olmadığı ileri sürülmüştür. Sarf ilminin -sistematik bir şekilde olmasa da- daha önce Basra'da Sîbeveyhi'nin *el-Kitâb*'ında nahiv içinde toplanmış olması, ayrıca sarfa daır eserlerde Muâz b. Müslim el-Herrâ'ya nisbet edilmiş önemli bir görüşünün bulunmaması onun sarf ilminin kurucusu olduğu yolundaki iddiaları zayıflatmaktadır. Bu ilmin kurucusu sayılmasa da Muâz'in nahivden ziyade sarf ilmine uzman olduğu ve bu ilmin gelişmesinde önemli hizmetler yaptığı bir gerçektr.

Muâz'a ait şiirlerin bir kısmı zamanımıza ulaşmıştır. Ca'fer es-Sâdîk'tan hadis rivayetinde bulunmuşsa da bu hususta güvenilir olmadığı ifade edilmiştir. Nahiv ilmine dair yazdığı söylenen eserlerin hiçbiri günümüze kadar gelmemiştir. Mu-

ammerûn arasında yer alan Muâze'ün sonlarına doğru gittiği Bağdat'ta vefat etti. Onun uzun ömrü şiirlere konu olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebu Bekir ez-Zübeydî, *Tabakâtü'n-naâhiyyin ve'l-luğaviyyîn* (nşr. M. Ebu'l-Fazl İbrâhim), Kahire 1392/1973, s. 125-126; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Şüveymî), s. 131; Kemâleddin el-Enbâri, *Nüzhetü'l-elibbâ'* (nşr. İbrâhim es-Sâmerî), Zerkâ (Ürdün) 1405/1985, s. 50; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, III, 288-295; Sûyûtî, *Buğ-yetü'l-u'u'ât*, II, 290-293; G. Flügel, *Die Grammatischen Schulen der Araber*, Leipzig 1862, s. 119-121; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 155; Sezgin, *GAS*, IX, 123-124; Hasan es-Sadr, *Te'sisü's-Şî'a*, Beyrut 1401/1981, s. 140-141; Hasan Hindâvî, *Menâhicü's-şarfiyyîn ve mezâhibibû'hüm*, Dımaşk 1989, s. 53-55.

MEHMET YAVUZ

MUÂZE el-ADEVIYYE

(معاذة العدوية)

Ümmü's-Sahbâ'
Muâze bint Abdillâh el-Adeviyye
(ö. 83/702)

Tâbiî.

Basralı olup Benî Adî'ye mensuptur. Hz. Âîşe, Hz. Ali, Hişâm b. Âmir el-Ensârî, Ümmü Amr bint Abdullah b. Zübeyr ile kendi kocası Silâ b. Eşyem'den hadis rivayet etmiş; Ebû Kılâbe el-Cermî, Katâde b. Diâme, Eyyûb es-Sahtiyânî, Âsim el-Ahvel, İshak b. Süveyd el-Adevî gibi âlimlerde ondan rivayette bulunmuştur. Muâze'ün kadınlardan meydana gelen bir ders halkasının olduğu anlaşılmaktadır (İbn Sa'd, VIII, 483). Buhârî, Yahyâ b. Maîn ve İbn Hibbân'ın sika kabul edildiğini belirtikleri Muâze'ün rivayetleri *Kütüb-i Sitte* ile Ahmed b. Hanbel'in *Müsne'dî* ve Dârimî'nin *es-Sünen*'i gibi kaynaklarda yer almıştır.

Fîkih ve hadis bilgisi yanında fesahat ve belâgat sahibi olmasıyla da tanınan Muâze'ün sûfî kişiliği ön plandadır. Onun gündüzleri, "Belki öleceğim gün bugündür", geceleri de, "Belki öleceğim gece bu gecedir" diyerek vaktinin büyük kısmını ibadete geçirdiği söylemiş, "Kabrin karanlığında uzun süre uyuyacağını bildiği halde bu dünyada uyuyan göze hayret ederim" dediği ve kocasının ölümünden sonra kendisini daha çok ibadete verdiği rivayet edilmiştir. Gaflet halinde veya uykuda ölmeyi istemeyen Muâze hayatı Allah'a yakınlaşmaya vesile olduğunu sevdığını söylerdi.

Muâze'nin Medine'de ikamet ettiği bilinmediğine göre, "Hz. Âîşe Basralı kadınlar arasında iken onu ziyaret ettim" dediğine bakarak (Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, IV, 300) onun Hz. Âîşe'den Cemel Vakası esnasında Basra'ya gittiğinde veya bu savaşçı kaybedip Basra'dan Medine'ye gönderildiğinde (*Dâ*, II, 203) faydalananması olması mümkündür. Muâze el-Adeviyye, Hz. Âîşe'ye kadınların hayatı iken kılamaadikları namazları kazâ edip etmeyeceklerini sorduğunda Hz. Âîşe bu sorunun, hayatı kadın orucu kazâ ettiği gibi namazı da kazâ etmesi gerektiği inancında olan ve sünneti delil kabul etmeyen Harrûrîler'i (İbn Hacer, *Fethu'l-bâri*, I, 560) hatırlattığını anlatmak için ona, "Sen Harrûrîler'den misin?" diye tepki göstermiş ve Resûlullah'ın kendilerine bu durumda orucu kazâ etmelerini emrettiğini, fakat namazı kazâ etmelerinin gerekmeyeğini söylediğini bildirmiştir.

Muâze el-Adeviyye'nin, "Şu dünyada yetmiş yıl yaşadım, göz aydınlığı görmedim" dediği dikkate alındığında onun en az yetmiş yıl yaşadığı söylemek gerekir. Vefat tarihinin 83 (702) olduğu bilinmektedir, ancak bazı kaynaklarda 101 (719-20) yılında olduğu ileri sürülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsne'dî, VI, 95, 120, 231, 236, 250; Buhârî, "Hayîz", 20; a.mlf., *et-Târihu'l-kebir*, IV, 300-301; Müslüm, "Hayîz", 67, 69, "Müsâfirin", 78, "Şiyâm", 194, "Talâk", 23; İbn Mâce, "İkâmet", 187; Ebû Dâvûd, "Tâhâret", 130, "Şavm", 70, "Nikâh", 38; Tirmîzî, "Şavm", 54; Nesâî, "Tâhâret", 17, "Şiyâm", 64; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 483; Yahyâ b. Maîn, *et-Târih*, II, 739; İbnü'l-Kayserânî, *el-Cem'* beyné ricâli's-Şâhîhayn, Beyrut 1405/1985, II, 612-613; İbnü'l-Cevzî, *Şifatü's-safve*, Beyrut 1406/1986, IV, 22-24; Zehebî, *Târihu'l-Islâm: sene 81-100*, s. 198; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ'*, III, 497-500; IV, 508-509; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 452; a.mlf., *Fethu'l-bâri*, Beyrut 1414/1993, I, 560; Şâ'rânî, *et-Tabakâtü'l-kubrâ*, Kahire 1952, I, 56; Münâvî, *el-Kevâkib*, I, 173-174; Mustafa Fâyda, "Âîşe", *Dâ*, II, 203.

AYNUR URALELER

MUBAH

(المباح)

Fîkih usulünde mükellefin yapıp yapmamakta şer'an serbest bırakıldığı fiilleri, fîkihta ibâha denen bazı yetki ve izinlerin konusunu yahut sonucunu belirtmek için kullanılan bir terim.

Sözlükte "açık olmak; açığa çıkarmak" anımlarındaki *bevh* kökünden türetilmiş ibâhanın ism-i mef'ûlü olan **mubâh** (**mübâh**) "serbest bırakılmış, müsaade"

edilmiş, yasaklı kalıcılmış" demektir (*Lisânü'l-'Arab*, "bvî" md.). Fîkih usulü terimi olarak "şâriin mükellefi yapıp yapmamakta serbest bıraktığı fiil" manasına gelir. Hüküm tanımındaki görüş ayrılmadan dolayı bazı tekli hükmülerde şer'i hitapla bunun fîkih neticesi farklı terimlerle (meselâ haramda "târim" ve "hurmet" şeklinde) ifade edilebilirken mubahta her ikisi için de ibâha kelimesi kullanılır.

Kur'an-ı Kerîm'de ve hadislerde mubah kelimesi geçmez; ancak Hz. Peygamber'in bazı söz ve uygulamalarıyla ilgili rivayetlerde masdarı "ibâha" ve "istibâha" olan fiiller rastlanır (Wensinck, *el-Mu'cem*, "bvî" md.). Ibâhanın tarifinde usulcülerin esas aldığı "tâhyîr" ile (muhayyer bırakma, seçim hakkı tanıma) aynı kökten gelen "hiyere" (seçim hakkı) kelimeleri iki âyette geçmekte (*el-Kasas* 28/68; *el-Ahzâb* 33/36), tâhyîr masdarından fiiller de birçok hadiste yer almaktadır. Erken dönem fîkih müelliflerinden Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin *es-Siyerü'l-kebir*'de mubah ve ibâha kelimelerini teknik anlamda değil can ve mal dokunulmazlığının kaldırıldığı bazı durumları belirtmek için kullandığı (Serâhsî, I, 191, 318; Ahmad Hasan, s. 38, 57), fîkih usulündeki anlamıyla mubahın terimleşme sürecinde İmam Şâfiî'nin öncü role sahip olduğu görülür (mubah kavramının ve ibâha masdarından türetilmiş fiillerin kullanımıyla ilgili örnekler için bk. *el-Üm*, I, 186; II, 137, 197; III, 2, 122; V, 162; *Ihtilâfü'l-hâdîs*, VII, 59; *er-Risâle*, s. 209, 229). İlk Hanefî usul eserlerinden olan Cessâs'ın *el-Fuşûl fi'l-uşûl*'unda (II, 89) mubah için "yapılmasıyla sevabın ve terkedilmesiyle cezanın hak edilmediği fiil" şeklinde bir tanım verilir. İlk Şâfiî usulcülerinden İbn Fûrek'in tariflerle ilgili kitabında ibâha "mutlak anlamda müsaade", mubah da "ibâha (izin) mecrasında seyreden bir şeyin terk veya fiiline özel olarak zem veya övgüde bulunmaksızın muhatabı onu yapıp yapmamakta serbest bırakma" şeklinde tarif edilir (*el-Hüdûd fi'l-uşûl*, s. 137-138).

Fîkih usulü âlimlerince beş esas terim üzerine kurulan yükümlülük teorisinde dinen yapılması istenen fiiller talebin kesin ve bağılayıcı olup olmamasına göre vâcîp (farz) ve mendup, yapılmaması istenilen aynı ölçüde göre haram ve mekrûh, yapıp yapılmaması serbest bırakılanlar ise mubah olarak nitelenmiştir. Bu nünlâ birlikte mubahın tekli hükmülerden sayılıp sayılmayacağı tartışmalıdır.